

31 Mart Vak'ası'na Cemiyet-i İlmîyye-i İslâmiyye'nin Bakışı

Edip BUKARLI¹

ÖZET

II. Meşrutiyetin ilanından sonra her alanda gerçekleşen özgürlük ortamı beraberinde dernek ve vakıfların kurulmasını sağlamış ve bu dernek ve vakıflar kendi ideolojik fikirleri ekseninde teşkilatlanarak faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu dönemde İttihat ve Terakki Partisi'ne bağlı olarak kurulan Cemiyet-i İlmîyye-i İslâmiyye de bu kuruluşlardan biridir. Cemiyet, kendisini ulema olarak niteleyen din alanında yetkin kişilerin çabalarıyla kurulmuştur. Cemiyet, basın yoluyla fikirlerini yaymak ve insanları farklı konularda bilgilendirmek amacıyla Beyanü'l-Hak isimli haftalık bir dergi neşretmiştir. Bu dergide tarihin önemli olaylarından birisi olan 31 Mart Vak'ası hakkında çeşitli yazılar mevcuttur. Bu çalışmada, Beyanü'l-Hak dergisinde olay sırasında ve sonrasında isyanla ilgili çıkan yazılar kullanılarak cemiyetin olaya tavrı ve isyancılara bakış açıları araştırılmakta ve fikren uyuşsa da fikrin liderliği ve uygulayıcısı noktasında çelişmelerinin nedenleri ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cemiyet-i İlmîyye-i İslâmiyye, 31 Mart Vak'ası, Beyanü'l-Hak, İttihat ve Terakki

¹ *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.,
lecturer.edip@gmail.com*

The Viewpoint of Cemiyet-i İlmîyye-i İslâmiyye About 31 March Incident

ABSTRACT

By declaration of The Second Constitutional Monarchy, wind of freedom blew in all areas and enabled establishment of some association and foundations which were practiced and organized by their own ideology. “Cemiyet-i İlmîyye-i İslâmiyye” was one of the associations founded in that period related to Committee of Union and Progress. It was founded by the help of those who are competent about religion affairs and describe themselves as ulema. They published a weekly magazine “Beyanü'l-Hak” to inform people in different subjects and spread their ideology. There are some articles in this magazine about the 31 March Incident which is an important historical events. Aim of this research is using those articles which was published during and after the Incident and find out how Cemiyet-i İlmîyye-i İslâmiyye approached to the rebels and reveal the reason why even they both shared same ideology contradicted in practice and in case of thought leadership.

Keywords: Cemiyet-i İlmîyye-i İslâmiyye, 31 March Incident, Beyanü'l-Hak, Union and Progress

GİRİŞ

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi Osmanlı İmparatorluğu'nda özgür bir ortam yaratmış ve hemen hemen her kesimin fikirlerini özgürce dile getirip faaliyetlerde bulunmasına imkân sağlamıştır. Gerçekleştirilen bu özgür ortamdaki basın ve yayın faaliyetleri de Türk basın tarihi açısından da son derece önemlidir. Bu dönemde sayıları gittikçe artmakta olan dergi ve gazeteler çeşitli ideolojik fikirler etrafında toplanmış grupların da sesi olmuştur. Dönemin uleması tarafından 1908 yılında kurulan Cemiyet-i İlmîyye-i İslamiyye ve onun yayın organı Beyanü'l-Hak dergisi² de bahsi geçen ideolojik fikirler ekseninde oluşturulmuş dernek ve yayın organlarından birisidir.

İttihat ve Terakki, II. Meşrutiyet ilanı sonrasında kurulan Meclis-i Mebusan'da bulunmasına rağmen hükümette bulunmamıştır. Buna karşın, askeri nüfuzunu kullanarak meclis ve hükümette etkin olmuş ve devlet işlerine müdahale etmiştir. Ayrıca kendi çatısı altında bulunmayan cemiyetlere ve basın-yayın organlarına gittikçe baskısını arttırması ve geçmişte yaşadığı husumetlerden dolayı kin gütmesi İttihat ve Terakkinin birleştirici vasfını kaybetmesine neden olmaktadır. İttihat ve Terakkinin hükümete baskıları sonucu siyasi istikrarsızlık kısa sürede baş göstermiş ve Said Paşa Hükümeti istifa ederek yerine Ahrar Fırkası yanlısı Kamil Paşa sadrazamlığa getirilmiştir. Bu sıkıntılı ve istikrarsız ortamda ülke seçime hazırlanırken Avusturya'nın Bosna-Hersek'i, Yunanistan'ın Girit'i ilhakı, Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazanması ve bazı İttihatçı karşıtlarının faili meçhul cinayetlerle öldürülmesi İstanbul'da İttihatçılar için güvensiz bir ortam yaratmaktaydı. Bu gelişmeler

² Halis Ayhan, "Cemiyet-i İlmîyye-i İslâmiyye", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt VII, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1993, s. 332.

neticesinde hem İstanbul'un hem de İttihatçıların güvenliğini sağlamak amacıyla 3. Ordu'ya bağlı Avcı taburları Selanik'ten İstanbul'a sevk edilmiştir. 17 Aralık'ta Kamil Paşa hükümetinin bir gensoruyla görevden düşürülmeleri sonucu İttihatçılara yakınlığıyla bilinen Hüseyin Hilmiş Paşa sadrazam olmuştur. Bu gergin ortamda Serbestî gazetesi yazarı Hasan Fehmi'nin Galata Köprüsü'nde bir suikast sonucu öldürülmesi İttihatçı karşıtlığını daha da arttırmıştır. Gerçekleşen bu olaylar zinciri sonrasında 12-13 Nisan gecesi 4. Avcı taburuna bağlı askerler subaylarını hapsederek şeriat isteriz talebiyle ayaklanmış ve tarihimizde 31 Mart Vak'ası olarak bilinen olayı başlatmıştır.³

31 Mart Vak'ası, çağdaş yayın organlarında farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bu yorumlardan en dikkat çekenini hiç kuşkusuz ulemanın yayın organı olarak nitelenen Beyanü'l-Hak isimli dergide mevcuttur. Beyanü'l-Hak dergisi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin çatısı altında faaliyet gösteren Cemiyet-i İlmiyye-i İslamiyye adlı kuruluşun yayın organıydı. Kuruluş çağdaş ulemayı, medreselileri yani kısacası şeriatı savunan grupları kendi uhdesinde barındırmaktaydı. Bünyesinde İslamcı kişileri barındırmasına karşın cemiyet 31 Mart Vak'ası'na mesafeli yaklaşmış ve ihtiyatlı davranarak olayı yorumlanmaya çalışmıştır. Bu sebeptendir ki, bu makale de Cemiyet-i İlmiyye-i İslamiyye'nin 31 Mart Vak'ası'na ve isyancılara bakış açıları ve onları desteklememelerinin altında yatan sebepler ortaya çıkarılacaktır. Böylece, olayın topyekûn bir şeriat taraftarı kişilerin katıldığı olaydan ziyade sınırlı bir kitleye hitap eden olay olduğu anlaşılacaktır.

1. Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye'nin Kuruluşu ve Beyannamesi

Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye bir grup ulema tarafından 1908 yılında kurulmuştur.⁴ Kurucuların isimleri nizamnamede/beyannamede ve yayın organında belirtilmemişse de cemiyet adına kaleme aldıkları yazılar ve beyannamelerden Mustafa Sabri Efendi, Şehri Ahmed Efendi, Mehmet Fatin, Küçük Hamdi (Elmalılı Muhammed Hamdi), (Adanalı) Hayret, Halis, Mehmed Arif ve Hüseyin Hazım'ın cemiyetin kurucuları oldukları

³ Azmi Özcan, "Otuzbir Mart Vak'ası", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIV, İstanbul, 2007, s. 9-10.

⁴ Ramazan Boyacıoğlu, "Beyan'ül-Hak'ta Ulema, Siyaset ve Medrese", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, Sivas, 1998, s. 52.

anlaşılmaktadır. En faal üyenin de Mustafa Sabri Efendi olduğu Beyanü'l-Hak'ın başyazarlığını yürütmesinden ve birçok yazıda cemiyet adına açıklamalarda bulunmasından anlaşılmaktadır.⁵

Derneğin kuruluş gayesi ve Beyan'ül-Hak dergisinin çıkarılma amacı ismi geçen dergide birkaç makale ile açıklanmıştır. Bu makalelerden Mehmet Fatin'in yazmış olduğu "Cemiyetimiz" başlıklı makale derneğin kuruluş amacını şu şekilde aktarmaktadır:

"Madem ki milletin hakk-ı içtima'ı i'ade edildi. Madem ki hükümet, hareket- i keyfiye ve mu'amelat müstebdesine nihayet vererek milletin efkâr-ı mâ'âkule ve meşru'ası meselesinin cihet-i istikâmetini takibe başladı. Madem ki üsûl-ı meşveret her işimizde asl-ı esâs ittihâz kılındı. Madem ki herkesin mevki'-i ictîmâ'iyyesi nispetinde mes'ul ve ma'âtıb tutulacağı takrîr etti. Bütün efrâd-ı millet için birçok vazifeler hâsıl oldu.

Bu vezâifden biri ve belki birincisi, meşrutiyet- meşru'amızın esâsını tâhkîm ve tersîn etmek idi; bu vazi'fe hemen hemen ifâ edildi, Taht- ı emniyetimizde bir hükümet-i meşruta te'sis etdi. Bize bu saadeti bahşa sebep olan cemiyet, bu meşrutiyet-i meşruamıza te'essir ve ika' zarar edebilecek elleri kırmak hususunda efkâr- ı imtân, kılıb milletin pişveliği vazifesini der uhde etti. Cenab- ı hakdan ise ümidimiz ber kemâldir. Çünkü (Yed Allah Ma'- el Cem'a) dır. Diğer vazife-i mehmede efrâd-ı milletin ayrı ayrı teşbisat mâ'kuleleri terkib ve tevhid edilerek mecra-ı lazıma sevk edilmesi keyfiyeti idi.

Evvelki vazife, saadet-i milliyemizin mevzuğunu teşkil eylediği gibi bu da gayesini temin eyleyecektir. Bu noktayı derpiş eden erbâb- ı mesalik, meslekleri dairesinde bir takım cemiyetler teşkiline başladılar; gerçi lüzûm-u tabi'i olmaksızın yalnız görenin sevkiyle faydasız encümenler tesis değil, teşkil etti fakat tahvilat haliyemizde ki fevkaladenin, inkilab huzurumuzdaki sür'at düşünülürse, esasen gayr-ı tabiî olan bu içtimaların bu nokta-i nazardan tabiî olduğu teslim edilmek iktizâ eder. Bu sahne-i inkılâbda ulema, umuma tevcih eden vezâifle beraber ayrıca mühim bir vazife karşısında bulunuyordu. Bu vazife ise bütün müslimine mu'tekidat-ı esasiyelerini tefhim, vazide-i diniyelerin tebayi' etmek farizesidir.

⁵Ayhan, a.g.m., s. 332.

Fi'lhakika senelerden beri te'ebid edilen cehalet ve istibdâdın netayiç –i ilmiyesi olarak efrad-ı müslüminin malumat-ı diniyesi muktesebat-ı sairesiyle mütenasib bir hâlde kalmış ve medeniyet-i garbiyenin, iktibâsı ve memleketimize tatbiki adeta farz olan Türkiyat medyasına lakayidane davranarak tedniyyat-ı ahlakiyesine temayüller gösterilmiş ve afitab- ı islamiyetin şaş-a-i hakikiyesini idrak edemeyecek nazarlar çoğalmış idi. Âleme bu acı hakikâti derpiş ediyordu. Tamamiyle anlıyordu, ağlıyordu fakat bir şey söylemiyordu. Yalnız: (yeridun en yetfeu Nurullah fevahihim ve ya'billahee'lyetemnure) Ayet-i kerimesini okuyarak âtiyi intizâr ediyordu. Çünkü erbâb-ı din biliyordu ki dinini her zaman himâye edecektir. Evet bir şey söyleyemiyordu. Çünkü tebliğ-i ahkâm-ı diniyeye hangi noktasında başlanılsa adalet levâzımına temsil, zalim ve istibdâda mukavemet emrinde başka bir şey olmayacaktı. Bunu anlayan eclef istibdâd ifkâr-ı mül'atınlarını başlıca ulemaya atfetmişlerdi. Ve azalarda dua ve isliyatdan başka hemen hemen bir şey söylenmemesi mecburi idi.

Ulema uhdesine tertib eden ve icrasında mecburiyet-i diniye bulunduğu hâlde te'sir-i istibdâdla yalnız tasvirlerde kalan şu ve za'ifâliyeyi şimdi kemâl-i ehemmiyetle ifâya karar verdi. Ve hemen bir cem'iyet-i ilmiye te'sis etti. Serd edilen şu üç vazife-i esasiyeden anlaşılıyor ki:

Evvela- cemiyetimiz bir cemiyet-i siyasiye-i vataniyedir. Şu vazife-i umumiye nokta-i nazardan cemiyetimiz doğrudan doğruya Osmanlı İttihât ve Terâkki Cemiyeti'ne merbutdur. Binaenaleyh İttihâd ve Terâkki Cemiyeti'nin bütün Osmanlıların sa'adet-i müşterekelerini te'min hususunda takip ettiği mesalik-i siyasiyi takip edecek ve tebliğat meşru'asını her zaman ifâ eyleyecektir.

Saniyen cemiyetimiz bir cemiyet-i ilmiyedir. Binaenaleyh İstanbul ve taşra medreselerinin ihyası ve tahsilin ta'limesi ve taliben ulumun her nevî ulumdan hesayab edilebilmesi çarelerini düşünecek ve mekteb-i ibtidaiye vesairede tahsil-i diniye nazar-ı itibara alacak ve ait oldukları makam nezdinde tesbisat-ı lazımada bulunacaktır.

Salisen cemiyetimiz bir cemiyet-i diniyedir. Binaenaleyh gerek mevkut ve gay-i mevkut risale ve ceridelerle ve gerek ve söz ü nisah suretiyle Müslümanların dinlerine olan

merbutiyetlerinin nemam-ı takviyesine çalışacak ve her sene halka zaruriyat-ı diniyesi ve istita'atı nispetinde ahkâm-ı islamiye tefhim ü teblig edilecek ve lüzum görülen mahallere birer heyet-i ilmiye irsal eyleyecektir ve ba-husus sırf hakayik-i islamiye adem-i vükufdan neşet eden bazı efkârın pek sahif haksız olduğu dahi inzar-ı umumiye karşusunda isbat edilecektir ve minellahu tevfik.”⁶

Cemiyet yukarıdaki metinden de anlaşılacağı gibi eğitim hayatında yenilikler ve değişimler hedeflemesinin yanında siyasi mecrada da etkili olmayı hedeflemektedir.

Yine Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye ile ilgili olarak kaleme alınan ve “*Ya Halim Ya Alim*” başlığı adı altında bir başka makalede ise, istibdat idaresinin fenalıklarından söz edildikten sonra bu idareden Müslümanların daha çok zulüm gördüklerini çünkü Rumların ve Ermenilerin sadece birer patrikhaneleri olduğundan patrikhanelerin kendi halklarını kollayıp haksızlıklardan koruduklarını; bunun yanı sıra kurdukları ilmi cemiyetlerin onları savunduğu ve bu cemiyetler sayesinde eğitim-öğretim, sanayi ve ticaret alanlarında bir hayli geliştiklerini, Müslümanların ise onları yönlendirecek, ilerleme yolunu gösterecek bir cemiyetleri olmadığı için kör bir cehalet karanlığı içerisinde nereye bakacak ve nereye gideceklerini bilmeden, oldukları yerde kaldıklarını, ayrıca yüz yirmi sandık dolusu kitabın Çemberlitaş Hamamı ocağında imha edildiğini de ifade ettikten sonra “*İşte maarif ve sanai ve ticarete hemşerilerinden geri kalan ve onların görmedikleri böyle elim zulümler gören Müslümanlar için de bir Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye meydana getirip, kendilerine bir meşale-i rah-ı terakki olmak ve puf diyenin saçını sakalını yakmak üzere de Beyan’ül-Hak adıyla haftalık bir mecmua neşrine karar verdiklerini*”⁷ açıklamaktadırlar.⁸

Bu iki makalenin haricinde cemiyetin kuruluşu, amaçları ve çalışmaları ile ilgili 86 maddelik bir beyanname de yayınlanmıştır. Bu beyannamede devlet yönetiminde meşveret usulünün korunması, hükümetin dini konulardaki çalışmalarının desteklenmesi ve takibi, hilafetin yaşatılması, devlet faaliyetlerinin mümkün olduğu kadar şeriat hükümlerine

⁶ Mehmet Fatin, “*Cemiyetimiz*”, *Beyan’ül-Hak*, Sayı 1, 22 Eylül 1324, s. 10-11.

⁷ Detaylı bilgi için bkz. “*Ya Halim Ya Alim*”, s. 6-7.

⁸ Boyacıoğlu, a.g.m., s.52-53

yaklaştırılması, umumî terbiye ve İslam ahlâkının yaşatılması, din ilkelerinin Müslümanlara kolaylıkla anlatılabilecek bir şekilde sokulması, İstanbul ve taşradaki medreselerin zamanın ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi gibi birçok konuda gayelerini sıralamışlardır. Cemiyet bu amaçlar doğrultusunda siyasetini belirlemiştir. Ayrıca, beyannamede cemiyetin idari organlarının üçe ayrıldığı ve bu organların merkez-i umumî, merkez-i ilmî ve encümen-i ilmiye isimleriyle adlandırıldıkları ifade edilmiştir. Dernek üyeleri için “dinî hükümlere ve İslam adabına” olabildiğince bağlı kalmalarına yönelik hükümler belirlenmiş, aynı zamanda hükümlerin yerine getirileceğine dair bir de “*yemin sureti*” yer almaktaydı. Bütün medrese öğrencileri derneğin tabi üyesi sayılmış, üyelerine verilen dernek kimliklerinin hazırlık sınıfı dışındaki bütün öğrencilere verilebileceği ve çok gizli tutulması gerektiği ifade edilmiştir.⁹

24 Temmuz 1908’de II. Meşrutiyet döneminden sonra o zamana kadar hiçbir devirde görülmeyen ölçüde gündeme getirilen millet, devlet, eğitim, aile, bir ölçüde ekonomi, meclis ve yetkileri, kanun yapma yetkisi ve usulü, halifenin yetkilerinin sınırı, hükümet ve meclisle ilişkileri, şeyhülislamın hükümet ve meclis üzerindeki yeri, hak ve yetkisi gibi konular ile cemiyet adına yazılan bildirimler Mustafa Sabri, Küçük Hamdi, İbn-i Hazım, Ferid ve Manastırlı İsmail Hakkı gibi cemiyetin önde gelen üyelerin imzalarını taşıyan yazılarla tartışma konusu yapılmıştır.

Cemiyet-i İlmiye-i İslâmiyye üyelerinin aralarında siyasi anlaşmazlıklara düşmesi, bazıları İttihat ve Terakki Fırkası’nı desteklerken bazılarının bu partiye karşı kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkası’na dâhil olmasından dolayı dört yıl boyunca gerçekleştirilen başarılı çalışmalar devam ettirilemeyip sekteye uğramıştır. Üyeler çeşitli tatbikatlara uğrayıp, cemiyetin şube ve teşekkülleri kapanmıştır.¹⁰

2. Cemiyet-i İlmiye-i İslâmiyye’nin Yayın Organı Beyanü’l-Hak Dergisi

1908-1912 yılları arasında İstanbul’da haftalık bir dergi olarak çıkmıştır. II. Meşrutiyetten sonra kurulan ve o dönemin bazı önde gelen din bilginlerini çevresinde

⁹ Ayhan, *a.g.m.*, s. 332.

¹⁰ Ayhan, *a.g.m.*, s. 333.

toplayan, Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye'nin yayın organı olan dergi 3192 sayfa, 182 sayı ve her biri yirmi altışar sayıdan oluşan yedi cilttir. Her cildin son kısmına da fihristler eklenmiştir. Beyanü'l-Hak'ın ilk sayısı İstanbul'da Pangaltı Mekteb-i Harbiyye Matbaası'nda¹¹ 22 Eylül 1324 (5 Ekim 1908)'te çıkmıştır. Ve her pazartesi günü yayımlanan bu siyasi, dinî, edebî ve fennî haftalık risale dört yıl boyunca yayım hayatına devam ederek, yedinci cildini tamamlayan 182'nci sayısı 22 Ekim 1328/4 Kasım (1912) tarihinde basılmış ve Balkan Savaşı'nın patlak vermesiyle kapanmıştır. Başyazarı mütareke devrinde Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin liderleri arasında bulunan, ayan azalığı, şeyhülislamlık gibi önemli görevlerde bulunan Mustafa Sabri Efendi, imtiyaz sahibi de aynı dönemde ayan meclisi reisliğine getirilmiş bulunan Asım Mustafa Efendi'dir. Yazarları arasında da Şerafettin Yaltkaya, İskipli Atıf, Hadımlı Mehmet Vehbi hocalarla İbn'ül-Emin Ahmet Tevfik ve Mahmut Kemal, Tahir'ül-Mevlevi, Naim Hazım beylerin imzaları görülmektedir.¹²

Beyanü'l-Hak mecmuasının mesul müdürü Mustafa Fatin Efendi, Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye'nin amacını üç ana başlıkta toplayarak açıklamaktadır. Ulema sınıfının Abdülhamid döneminde görevini tam olarak ifa edemediğini ileri süren Fatin Efendi, Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye'nin İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bağlı siyasi, medreselerin ıslah edilmesi ve eğitim seviyesi oranının yükseltilmesi için çalışan Müslüman sınıfının dini ihtiyaçlarını karşılayarak, İslam'ın gerçeklerini yanlış olan fikirlere karşı savunup düzelecek dini bir kurum olduğunu ifade etmiştir. Bu amaçlarına karşın cemiyet, dergi yayımlama dışındaki hedeflerin büyük bir oranını gerçekleştirememiştir.¹³

Derginin içeriğinin büyük oranını dini, edebi, siyasi ve fenni konular oluşturmaktaydı. Bu konular için “makalat-ı diniye, içtimaiye ve tarihiye”, “kısm-ı edebî” ve “müteferrikat” bölümleri meydana getirilmiştir. Bütün yazılarda ilmi görüşün temel alındığı söylenen dergide çok sayıda dinî, tarihî ve sosyal muhtevalı makalenin yanı sıra genellikle İslamî içerikli şiirlerden hasıl olan edebiyat bölümü de önemli bir alan kaplamaktadır.

¹¹ Türk Ansiklopedisi, “Beyanülhak”, VI, Milli Eğitim Basım Evi, Ankara, 1953, s. 270.

¹² Türk Ansiklopedisi, a.g.m.,s. 270.

¹³ Şerif Demir, “Beyan'ül Hak Mecmuası ve Hamdi Efendi”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 32, Konya, 2012, s. 3.

Derginin hemen hemen bütün sayılarında meşrutiyet taltif edilerek İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bağlılığı önemle vurgulanmıştır. Beyanü'l-Hak'ın başyazarı Mustafa Sabri'nin Hürriyet ve İtilaf Fırkası kurucuları içerisinde bulunması, Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye'nin siyaset yaptığı iddialarına yol açmış, buna karşı Ermenekli M. Saffet, “*İzah-ı Hak ve Hakikat*” başlığı adı altındaki bir yazıda hiçbir siyasi parti ile ilişkilerinin bulunmadığını ifade etmiştir.

Cemiyetin bazı yazar ve üyelerinin, ilk başta ittihatçılara karşı bir sempatileri vardı. Zira İttihatçılarla birlikte II. Abdülhamit'in baskıcı yönetimine karşı gelerek istibdadı sona erdirmişler ve şeriata uygun olarak gördükleri meşrutiyet yönetimini savunup uygulamaya koymuşlardır. Bundan dolayı İttihatçılara minnettar kalmışlar ve bir müddet onlarla birlikte işbirliğinde bulunmuşlardır. Fakat İttihatçıların meşrutiyete aykırı hareketlerini gördüklerinde İttihatçılarla bağlarını koparıp onlarla bir bağları olmadıklarını beyan etmişlerdir. Bazen politik konularda yazılar yazmış ve İttihatçıların yanlışlarını eleştirmişlerdir. Ulema, ittihatçıları eleştirirken, şeriata uygun gördükleri meşrutiyeti kendilerine siper yapmaktaydılar. Yaptıkları siyasetin ise İslam'a uygun olduğunu “*iyiliği emredip kötülükten menetme*” prensibi ile savunmuşlardır. Siyasete müdahale ve fikirlerini beyan etmeleri nedeniyle zaman zaman İttihatçılar tarafından uyarılmışlar ve birkaç kez de yayın organları olan Beyan'ül-Hak dergisinin kapanmasına sebep olmuşlardır.¹⁴ Kısaca ifade etmek gerekirse II. Meşrutiyet döneminde ulema toplumdan ve siyasetten kopuk yaşamamış olayları yakından takip ederek fikirlerini açık yüreklilikle dile getirmiştir. Bundan dolayıdır ki fikirlerini topluma duyurmak için bu dergiyi çıkarmışlar ve cemiyetlerinin yayın organı olarak kabul etmişlerdir.

3. Siyasi Kriz Ortamı: 31 Mart Vakası ve Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye'nin Olaya Yaklaşımı

Tarihte 31 Mart Vak'ası olarak bildiğimiz olay çeşitli kaynaklarda Harekât-ı Askeriye, 31 Mart İhtilal-i Askerî, Asker-i Kıyam ve Hadise-i Askeriye olarak adlandırılmaktadır.¹⁵ 31 Mart Vak'ası'nın siyâsî, askerî ve ekonomik olarak birçok nedeni bulunmaktadır. Olayın

¹⁴ Ekrem Bektaş, “*Beyanülhak*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VI, İstanbul, 1992. S. 34-35.

¹⁵ Ali Birinci, “*31 Mart Vak'ası'nın Bir Yorumu*”, *Türkler Ansiklopedisi*, XIII, Ankara, 2002, s. 199.

nedeni ve meydana gelme şekli hakkında kaynaklarda birbirinden farklı bilgiler geçmektedir. Fakat kısaca anlatmak gerekirse olay, er ve erbaşların yaptığı tertipli ve kansız bir gösteri yoluyla İttihat ve Terakki'nin meclis üzerinde kurduğu askeri vesayeti kırarak, firkanın önde gelen isimlerinin bastırılmasını amaçlanmaktaydı. İttihat ve Terakki Partisi, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra güçlü bir siyasî teşkilat haline gelmiş buna karşın, yeni kurulan Said Paşa hükümetinde yer almayı kabul etmemişlerdir. Kabinede yer almamalarına karşın hükümet işlerine sık sık müdahalede bulunmaları devlet mekanizmasının işleyişini zorlaştırdığı gibi kendilerinden olmayanlara karşı baskıcı tutumu da istikrarsızlığı daha da arttırmıştır. 4 Ağustos 1908'de bir nazır tayininde çıkan anlaşmazlık üzerine Said Paşa kabinesi istifa etmiş ve yerine Kamil Paşa sadrazam olmuştur. Bu durum İttihat ve Terakki'ye olan muhalefeti de belirginleştirmiştir. Prens Sabahaddin Bey etrafında toplanan Ahrar Fırkası mensuplarının İttihatçıları dinden sapmış kişiler olarak ilan etmeleri ve İttihatçıların kin güderek eski hesapları gündeme getirmeleri ortamı daha da içinden çıkılmaz bir hale doğru sürüklemekteydi.¹⁶

Bu şartlarda ülke seçime hazırlanırken 5 Ekim'de Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhak ettiğini bildirmesi, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve Yunanistan'ın 6 Ekim'de Girit'i ilhak etmesi gibi gelişmelerden dolayı İttihatçıların itibarı zedelenmekteydi. 1908'den sonra yaşanan hürriyet ortamı bazı kişilerin faili meçhul cinayetlerle öldürülmesi ile de daha da gerginleşmiştir. Bu gelişmeler neticesinde İstanbul'un ve İttihatçıların güvenliğini sağlamak amacıyla Üçüncü Ordu'ya bağlı avcı taburları Selanik'ten İstanbul'a sevk edilmiştir. 17 Aralık'ta toplanan meclis İttihatçıların nüfuzu vasıtasıyla Ahrar Fırkası yanlıları ile hareket eden Kamil Paşa hükümetini bir gensoruyla düşürmüştür. 14 Şubat 1909'da İttihatçılara yakın Hüseyin Hilmi Paşa sadrazam olmuştur. İttihat ve Terakki'ye muhalif gazetecilerden Serbestî gazetesi başmuharriri Hasan Fehmi'nin Galata Köprüsü'nde öldürülmesi sonucu tansiyon yükselmiş ve cenazesi İttihatçı karşıtı grupların katıldığı bir tepki gösterisine dönüşmüştür. Bu olaydan kısa süre sonra İttihatçıların ve meşrutiyet aleyhtarları grupların yoğun propagandası altında kalan 4. Avcı Taburu'na mensup askerlerin

¹⁶ Özcan, *a.g.m.*, s. 9-10.

12-13 Nisan gecesi şeriat talebiyle ayaklanarak subaylarını hapsedmeleri tarihte 31 Mart Vak'ası olarak bilinen olayı başlatmıştır.¹⁷

İsyan eden askerlere İstanbul'un 5., 6. ve 7. Nizamiye askerleriyle Beyoğlu Topçu Alayı'ndaki askerlere bir süre sonra İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti üyeleri ile Beyazıt ve Fatih medreselerinin bazı talebeleri de katılmıştır. Meclis-i Mebusan'a yakın olan Ayasofya Meydanı'nda beyaz, yeşil ve kırmızı bayraklarla toplanan gruplar şeriat isteriz sloganlarıyla eylemlerde bulunmaktaydılar. Ayrıca Volkan gazetesi sahibi Derviş Vahdetî olmak üzere bazı yayın organlarının olayı destekleyici yaklaşımlarıyla siyasi ortam tedricen İttihat ve Terakki aleyhinde ağırlaşmaktaydı.¹⁸ İsyan esnasında bazı subaylar, bunların yanı sıra anayasa akımını destekleyen bazı taraftarlarla birlikte Parlamentodaki bazı milletvekilleri de öldürülmüştü.¹⁹ Meydana gelen bu olaylar neticesinde İttihat ve Terakki üyeleri canlarını kurtarmak için kaçmak zorunda kalmışlardır.²⁰

Hüseyin Hilmi Paşa, isyancıların ne talep ettiklerini öğrenmek için nazırları toplantıya çağırmıştır. İsyancıların görünen talebi ise çok açıktı: “Şeriat tehlikede şeriat istiyoruz”.²¹ Bu görünen sebebin yanında Meclis Başkanı ve Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa'nın görevi bırakmasını ve Müslüman kadınların sokağa çıkmalarının yasaklanmasını talep etmekteydiler.²² Bu olaylar meydana gelirken meclisin içinde de bir karmaşa hâkimdi. Mebuslar canlarını kurtarmak suretiyle kaçmışlar, softalar ve askerler her yeri istila etmişlerdi. Durumun ciddiyetini anlayan Hüseyin Hilmi Paşa kabinesinin istifa ettiğini duyurdu.²³ Bunun üzerine padişah, Hüseyin Hilmi Paşa'nın istifasını kabul edip yerine Ahmet

¹⁷ Özcan, a.g.m., s. 10.

¹⁸ Özcan, a.g.m., s. 10; Sina Akşin, *Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı*, İmge Yayınları, Ankara, 1994, s. 43.

¹⁹ Sonyel, a.g.e., s. 33.

²⁰ Joan Haslıp, *İngiliz Merkezli Şark Politikası ve II. Abdülhamid*, Fener Yayınları, İstanbul, 1998, s. 292

²¹ Bernard Lewis, *The Emergence Of Modern Turkey*, Oxford University Press, London, 1968, s. 215.

²² Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki (1908-1914)*, Sander Yayınları, Çev: Nuran Ülken, İstanbul, 1971.s. 70

²³ Ahmad, a.g.e., s. 70.

Tevfik Paşa'ya yeni kabineyi kurma görevini vermiştir.²⁴ Böylece İstanbul'da meşrutiyet havası sona ermiş mutlakiyet ve baskı ortamı hâkim olmuştur.²⁵

İstanbul'da meydana gelen bu hadiseler nedeniyle, Selanik'te oluşturulan Hareket Ordusu İstanbul'a gelmiştir.²⁶ Selanik'ten İstanbul'a gelen bu kuvvetlere Mustafa Kemal Paşa "Hareket Ordusu" ismini vermiştir.²⁷ Hareket Ordusu, Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarında ikamet eden farklı ırk ve mezhepten oluşan unsurlarından gönüllüleri, Sandansky, Paniçe gibi komitecileri içine alan bir kalabalıktan meydana gelmekteydi.²⁸ Hareket Ordusu sarayı kuşatınca Sultan Abdülhamit "orduya karşı gelinmemesi ve teslim bayrağı çekilsin" emrini vermiştir.²⁹ Gelen askerlerin kendi kardeşleri olup askerleri ikna etmeleri kararlaştırılmıştır.³⁰ Fakat Hareket Ordusu kurmayları bu duruma yanaşmamakta isyanı bastırmakta kararlıydılar. Nitekim öyle de oldu. Hareket Ordusu isyanı bastırdı, Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan heyetlerinin verdiği ortak kararlar doğrultusunda Abdülhamit tahttan indirilip yerine Sultan Reşad getirildi. Abdülhamid'in otuz üç yıllık saltanatı böylece sona ermiş oldu.³¹ Bu yaşanan olaylar doğrultusunda 31 Mart Vak'ası memlekette yeni bir idare sisteminin kurulmasına zemin hazırlamıştır.³²

Bu siyasi kriz ortamında şeriatı savunan gruplar karşısında Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye'nin tavrı ise tahmin edilenin aksine olmuştur. Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye, 6 Nisan 1909 yılında "Asker Evlatlarımıza Hitabımız" başlıklı bir bildiri yayınlamıştır.³³

" Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerim'inde buyuruyor ki,

²⁴ Salâhi R. Sonyel, *İngiliz Gizli Belgelerine Göre Adana'da Vuku Bulan Türk-Ermeni Olayları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014. s. 34.

²⁵ İsmail Hami Danişmend, *Sadr-ı a'zam Tevfik Paşa'nın Dosyasındaki Resmi ve Hususi Vesikalara Göre:31 Mart Vakası*, İstanbul Kitabevi, İstanbul, 1961, s. 84.

²⁶ Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000, s. 343.

²⁷ Zekeriya Türkmen, *Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması*, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 40.

²⁸ Ayfer Özçelik, *Sahibini Arayan Meşrutiyet (Meclis-i Mebusan'ın Açılışı 31 Mart ve 1909 Adana Olayları)*, Tez Yayınları, İstanbul, 2001, s. 191.

²⁹ Ayşe Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid: (Hatıralarım)*, Selçuk Yayınları, Ankara, 1986, s. 145.

³⁰ Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984, s. 31.

³¹ Zekeriya Kurşun, *31 Mart Olayının Arkasındakiler*, Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 52.

³² Bedevi Kuran, *a.g.e.*, s. 344.

³³ Boyacıoğlu, *a.g.m.*, s. 56.

Ey bana iman eden kullarım size, ca'iz ki bir müfsit tarafından ba-husus ehl-i İslam'ın heyecanlı bir zamanında ne duruyorsunuz? Şöyle yapın böyle yapın tarzında bir takım teşvikat ve vuku' bulursa hemen aldanıvermeyin. Olur ki cehaletle yanlış bir iş görürseniz bi-günah insanların kanına girersiniz, sonra yaptığınız işe dünya ve ahrette pişman olursunuz. Şurasını biliniz ki, siz başınıza buyruk değilsiniz. Sizin içinizde Allah'ın peygamberi vardır. Siz onun emrine itaat etmez de kendi kendinize hareket ederseniz helak olursunuz... (Hz. Muhammed s. a. v.) sağlığında öyle emretmiş benim mirasım yoktur buyurmuşlar. Onun mirası ilimdir ki onu da ahkaâm-ı şeri'atı bilen ulemaya terk etmişler. İşte ey asker evlatlarımız bunu nazm-ı celili üzere Resullullah bugün dünyada yok diye onun emri haricinde kendi kendinize mi hareket edersiniz. Zabitlerinizi mi öldüreceksiniz? En baştaki ayet-i kerimede cenab-ı hak ne buyuruyordu: “ sonra pişman olursunuz. Yarın bir muharebe olursa zabitsiz ne yapacağız? Zinhar yazıktır. Hala öyle kolay kolay insan kanına girilmez, Allah'ın binası yıkılmaz. İşte bugün biz, peygamberimiz efendimiz hazretlerinin acizane ve irsalleri bulunduğumuz cihetle onun emr-i makamına kaim olmak üzere bizim sözümüzü, nasihatimizi dinleyeceksiniz. Çünkü peygamberimizin yüz binlerce ehadis-i şerifesini biz okuyoruz, biz biliyoruz. Kur'an-ı Kerim'i biz anlıyoruz, bu kadar tefsir, 'akaid, fıkıh kitaplarını biz mütalaa ediyoruz. Size dininizi, imanınızı, abdestinizi, namazınızı, orucunuzu, haccınızı, nikahınızı, ibadetinizi biz öğretiyoruz. Biz olmasak şeri'atı nereden bilecektiniz, kıymetini nasıl takdir edecektiniz? Madem ki şeri'at istiyormuşsunuz. Ne güzel talep, ne 'ali himmet. Lakin yavrularımız afv ederseniz o bizim vazifemizdir. Sakın vazifemizi gasb etmeyiniz. Sizin vazifeniz cihad fî sebillullahtır (Allah yolunda cihattır). Yani muharebedir. Ama nerede düşman hududunda, İstanbul'da değil, birbirimizle de değil. Bakınız cenab-ı hak buyuruyor. Yani ey ehl-i iman birbirinizle münazaa etmeyiniz, aranızda ihtilaf çıkarmaktan sakınınız. Sonra zayıf düşersiniz de asıl düşmanlarınız sizin zaafınızdan bil-istifade hepinizi mahv u perişan ederler. Fakat bil ki sizi kim bilir nasıl bir niyet ü maksadla dinler olmuşdur ki ulema şeriatı muhafaza edemiyor, kalkın siz isteyin. Lakin yavrularımız bakalım siz şeriatın ne olduğunu biliyor musunuz? Hani ya şeriat kıldan ince kılıçtan keskin demezler mi? Şeriatı bilmenin, istemenin yolu vardır. Şeriat isteriz diye memleket ihtilale mi

verilir?...16 sene evvel ki devr-i istibdadın tam ortasında bir defa nakl-i envad tarzında İstanbul'dan dışarıya atılmak üzere bir gün içinde topumuzu birden kayıklara, ... doldurmuşlardı. Biz cümle şeriat-ı mukarrer-i hilafetten dışarıya fırlatılırken bugünkü asker evlatlarımız şeriatımızı isteriz diyememişler, seslerini bile çıkaramamışlardı. Acaba o vakit askerlerimiz de mi ölmüştü? Tabii değilmiydi ya. Demek ki bugün hepimiz ölüm döşeginden yeni kalkıyoruz. Onun için aman rica ederim birbirimizi hırpalamayalım... sizin geçen günkü kıyamınızdan biz neden korktuk biliyor musunuz? İstibdadın avdetinden... Hz. Ömer'in tevki ettiği ve cahile hiç kimseye danışmayarak meşru, gayr-ı meşru istediğini yapmakta olan istibdadın ... ne kadar fena ve bunun karşılığı olarak milletin de işe karıştırılması manasına olan meşrutiyetin ne kadar güzel bir şey, millet hakkında ne büyük bir nimet olduğunu anlamışsınızdır. Peki bizim şeriat istemek üzere kıyamımızdan meşrutiyet niçin sarsılsın, istibdat niye avdet etsin. Bunların bizim mütalaamızla ne münasebeti var ve siz ey ulema-yı şeriat! ... Herkesten ziyade memnun olmanız lazım gelirken bilakis herkesten ziyade sizin telaşa düşmenizin sebebini anlayamıyoruz diyeceksiniz değil mi? Evet! ... İşte asker evlatlarımızın şeriat talebi altında bir istibdat çıkarsa evvela şeriatımızı lekeleyeceğinden şeriate hizmet edeceğim derken ihanet etmiş olmamak için Allah ve Resullullah aşkına nazar-ı basiretlerini açmaları lazımdır..."³⁴

Yayınlanan bu ortak bildiride askerlerin isyan etmelerinin sebepleri ve bu sebeplerin cemiyet nazarında kabul edilebilir bir yönünün olduğunu, lakin uygulama ve zamanlaması açısından hiç de tatmin edici olmadığı satırlardan anlaşılmaktadır. 31 Mart Vak'ası, aynı fikri savunan iki gurubun (bunlar isyancı askerler ve Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye'dir.) fikirsel açıdan çatışmasını da içermektedir. Zira cemiyet şeriatın koruyuculuğunu ve yürütücülüğünü "yıllardır dirsek çürütmüş medreseliler"³⁵ olarak kendi şahıslarında uygun görmektedir. Bu yüzdendir ki askerlerin Osmanlı toplumu tarafından seçilmiş mebuslardan oluşan Meclis-i Mebusan'a ve meşrutiyet yönetimine farkında olmaksızın zarar verdiklerini ifade etmektedirler. Farkında olmamalarının sebebini ise istibdat taraftarı kişiler tarafından

³⁴ Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye, "Asker Evlatlarımıza Hitabımız", Beyanü'l-Hak, Sayı 29, Cilt II, 2 Nisan 1325, s. 668-672

³⁵ Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye, "Asker Evlatlarımıza Hitabımız", s. 669.

kışkırtılmış olabilecekleri yönüyle yorumlamakta ve daha itidalli davranmaları cemiyet tarafından arzu edilmektedir. Nitekim olayın memleketin yaşamış olduğu bu zor günler içerisinde devlet ve toplum düşmanı kişilere fırsat sağlayabileceği kaygısını beslemektedirler. Bu sebeptendir ki bir nimet olarak gördükleri meşrutiyete zarar gelmemesi için sağduyu çağrısında bulunmuşlardır. Aksi olup sağduyulu hareket edilmezse şeriata lekeleyebileceklerini ve şeriata hizmet edeceğim derken ihanet edebileceklerini ifade etmektedirler.³⁶ Cemiyet'in yayın organı Beyanü'l-Hak dergisinde, bu ve buna benzer askerleri teskin edici birçok tavsiyelerde bulunulmakta ve biraz da istibdatçılar korkutulmak istenilmektedir.³⁷

Cemiyet böylesine önemli ve sıkıntılı bir durumda ılıman bir role soyunmuştur. Olası kan dökülme olaylarını engellemeye çalışmıştır. İsyancıların arasına üyelerinden bazılarını göndererek isyancıların isteklerini birinci ağızdan dinleyip durumu yakından takip etmeye çalışmışlardır.³⁸ Ayrıca isyancılara nasihatlerde bulunarak yapmış oldukları faaliyetlerinden biran önce vazgeçmeleri gerektiğini, aksi halde şeriata zarar vereceklerini ifade etmişlerdir.³⁹ Cemiyet, isyancı askerlere nasihatlerde bulunmayı kendilerine bir görev olarak görmekte ve onların da kendilerine saygı gösterip söylediklerini benimsemelerini birkaç örnek vererek açıklamaktadır. Yavuz Sultan Selim'in İbn Kemal Efendi ile yaşamış olduğu bir olayı yazarak padişahların dahi ulemaya saygı gösterip hürmette kusur etmediklerini anlatıp aynı şeyi isyancılardan da beklemektedirler.⁴⁰

Cemiyet, askerlere yaptığı çağrının dışında halka da çağrıda bulunmak amacıyla bir bildiri yayımlamıştır. Bu bildiride halkın istibdada karşı bir arada bulunması gerektiğini, meşrutiyetin savunulmasını ve aynı zamanda âlimlerin tavsiyelerinin dinlenmesini özellikle vurgulamaktadır. Meclistekilerin, şeriata karşı bir şey yaptırmamaya ve ülkede şeriat ile kanunu birleştirmeye gayret ettiklerini ve bütün kanunları yüce fıkıh gereğince yaptırmak

³⁶ Cemiyet-i İlmîyye-i İslâmiyye, *a.g.m.*, s. 672.

³⁷ Boyacıoğlu, *a.g.m.*, s. 5.

³⁸ Mehmed Fatih, "31 Mart", Beyanü'l-Hak, Sayı 31, II, 15 Haziran 1325, s. 722.

³⁹ Beyanü'l-hak, "Asker Evlatlarımıza Hitabımız", s. 672.

⁴⁰ Beyanü'l-Hak, *a.g.m.*, s. 671.

üzere karar verdiklerini; siz neler yapıyorsunuz diye hükümeti sürekli imtihana çektiklerini, alınan vergileri ve hazinenin harcamalarını, askerlerin paralarının neden az verildiğini, neden ülkesinin bayındır olmadığını ve ülkede adaletin neden uygulanmadığını⁴¹ sorgulamakta olduğunu nihayetinde kendileri için çalıştıklarını vurgulamaktaydı. Böylece cemiyet bir taraftan hem halkı yatıştırmaya çalışmış hem de ilim adamlarının ve milletvekillerinin neler yaptıklarını anlatmıştır.

Bu noktaya kadar cemiyetin meşrutiyet taraftarı olması ve istibdadın geri gelmesinden korkması sebebiyle olayın başından itibaren istibdadın karşısında olduğunu belirtmekte fayda vardır. İstibdat döneminde yaşamış oldukları zorlukları da hatırlatmaları bir nimet olarak gördükleri meşrutiyete zarar gelmemesi içindir. Aynı zamanda fikirsel olarak aynı grupta yer almalarına karşın isyancılarla birlikte hareket etmemelerinin sebebini de şeriat fikrinin yürütücülüğünü ve koruyuculuğunu kendi uhdelerinde görmelerinden kaynaklanmaktadır. Daha açık belirtmek gerekirse yıllardır medreselerde dirsek çürütmüş kendileri varken şeriatı başkalarının talep etmelerini uygun görmemekteydiler. Ayrıca, isyancıların niyetlerini öğrenmek için göndermiş oldukları üyelerinin, talepleri gerçekçi bulmayarak isyancıların asıl isteklerinin önünde bir *badana* olarak nitelendirmeleri de fikrin sahipliğinin amacındandır.⁴²

Beyanü'l-Hak dergisinde yer alan veriler sayesinde isyancı askerlerin ve ulemanın talep etikleri düşünce noktasında birbirlerinden farklı olmasa da uygulama ve savunulması yönünde karşı karşıya geldiklerini açıkça görmekteyiz. Cemiyetin isyancıların faaliyetlerini sakıncalı bulmalarının nedenlerinin altında istibdadın yani irtica'nın geri geleceği noktasında ki kaygılarından kaynaklı olduğunu ve bu nedenden isyancıların karşısında bulduklarını belirtmekteyiz. Kısacası, 31 Mart Vak'ası, fikirsel açıdan benzer lakin uygulama ve istenmesi açısından karşıt grupların siyasî ortamda mevcut bulunduğu bir olaydır.

⁴¹ Boyacıoğlu, a.g.m., s. 57-58.

⁴² Küçük Hamdi, "31 Mart Hadisesi", Beyan'ül-Hak, Sayı 34, II, 6 Temmuz 1325, s.789.

SONUÇ

Meşrutiyet döneminde pek çok siyasal ve sosyal sorunlarla karşılaşmış, bu sorunlarla ulema yakından ilgilenmiş ve düşüncelerini çıkarmış oldukları dergilerle duyurmuşlardır. Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye'nin yayın organı olan Beyanü'l-Hak dergisi de bahsi geçen dergilerden biridir. Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye, kuruluşunda kendini İttihat ve Terakki'nin uzantısı olarak görmüş ve II. Meşrutiyet'in sağlamış olduğu özgürlük ortamında siyasî, içtimai ve kültürel faaliyette bulunmuştur. Cemiyet mensupları kendilerini ulema sınıfından sayıp ve her ilmiyelinin doğal olarak cemiyetin üyesi olduğunu belirterek hitap ettiği kesimi de yazılarında belirtmişlerdir. Dergilerinde (Beyanü'l-Hak) siyasî, kültürel, toplumsal, edebî ve tarihî konularda çeşitli yazılar yazarak hem görüşlerini hem de bilgilerini paylaşmışlardır.

Cemiyetin tavrını göstermesinden kaynaklı olarak 31 Mart Vak'ası ile ilgili yazmış oldukları makaleler ayrı bir önemi haizdir. Cemiyet, 31 Mart Vaka'sı'nda isyancılarla fikir olarak uyuşsa da uygulanması ve savunulması noktasında isyancılarla karşı karşıya gelmiş ve hatta isyancıların isteklerini gerçekçi bulmayarak eleştirmişlerdir. Bu eleştirilerin kaynağı ise şeriatın savunucusu ve talep edicisi olarak yıllarca dirsek çürütmüş medreseliler olarak kendilerini görmelerindedir. Nitekim meşrutî ortamın sona ermesi, irtica yani istibdada geri dönüş olarak düşünüldüğünden elde edilen özgür ortamı kaybedileceği korkusuyla İttihat ve Terakki ile onun taraftarları yanında yer alarak olay süresince tavrını ortaya koymuş ve olaya mesafeli yaklaşmıştır. İsyancıların yanlarına gönderdikleri muhabirler sayesinde de olayı yakından inceleyerek şeriat isteme taleplerini gerçekçi bulmamışlardır. Şeriat talebini asıl amaçlarına ulaşmalarının önünde göstermelik bir gerekçe olarak nitelemişlerdir.

Görülüyor ki ulema sınıfı 31 Mart olayı ile ilgili net bir tavır ortaya koyup askerleri teskin etmeye çalışmışlardır. Yapılanların yanlış olduğunu ifade edip bu durumdan vazgeçmeleri gerektiği konusunda isyancıları uyarmışlardır. Ayrıca Meşrutiyet'in şeriat ile örtüştüğünü aslında aralarında ihtilaf olmadığını belirtip onlara telkinlerde bulunmuşlardır. Yaşanacak kargaşa ve kaos ortamının kimseye faydası olmayacağını açık bir şekilde beyan etmişlerdir. Bu kaos ortamının süreceğini anlayan Hareket Ordusu olaya müdahale etme gereksinimi hissetmiştir. Meydana gelen bu olaylar Abdülhamid'in tahttan indirilmesine ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de bir devlet partisine dönüşmesine neden olmuştur.

İttihat ve Terakki Partisi, 31 Mart Vak'ası sonrası güç kazanıp devlet partisi konumuna gelmiş ve hemen hemen her kesime baskı yapmıştır. Nihayetinde Cemiyet-i İlmîyye-i İslamiyye'de bu baskıdan nasibini alarak, İttihat ve Terakki ile anlaşamadığı konularda karşı karşıya gelmiştir. Buna ek olarak üyeleri arasındaki anlaşmazlıklar sebebiyle de çalışmalarına devam edemeyen cemiyet kısa süre sonra kapatılmıştır.

KAYNAKÇA

AHMAD, Feroz, 1971, *İttihat ve Terakki (1908-1914)*, Çev. Nuran Ülken, Sander Yayınları, İstanbul

AYHAN, Halis, 1993, “Cem’iyyet-i İlmiyye-i İslamiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 7, İstanbul

KURAN, Ahmed Bedevi, 2000, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul

BEKTAŞ, Ekrem, 1992, “Beyanü’l-Hak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt VI, İstanbul

BİRİNCİ, Ali, 2002, “31 Mart Vak’ası’nın Bir Yorumu”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt XIII, Ankara

BOYACIOĞLU, Ramazan, 1998, “Beyan’ül-Hak’ta Ulema, Siyaset ve Medrese”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, Sivas

Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye, “Asker Evlatlarımıza Hitabımız”, *Beyanü’l-Hak*, Cilt II, Sayı 29, 2 Nisan 1325

DANIŞMEND, 1961, İsmail Hami, *Sadr-ı a’zam Tevfik Paşa’nın Dosyasındaki Resmi ve Hususi Vesikalara Göre:31 Mart Vakası*, İstanbul Kitabevi, İstanbul

DEMİR, Şerif, 2012, “Beyan’ül-Hak Mecmuası ve Hamdi Efendi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 32, Konya

HASLIP, Joan, 1998, *İngiliz Merkezli Şark Politikası ve II. Abdülhamid*, Fener Yayınları, İstanbul

Mehmed Fatin, 1324, “Cemiyetimiz”, *Beyanü’l-Hak*, Sayı 1

Mehmed Fatih, 1325, “31 Mart”, *Beyanü'l-Hak*, Cilt II, Sayı 31

Küçük Hamdi, 1325, “31 Mart Hadisesi”, *Beyan'ül-Hak*, Cilt II, Sayı 34

LEWIS, Bernard, 1968, *The Emergence Of Modern Turkey*, Oxford University Press, London

OSMANOĞLU, Ayşe, 1986, *Babam Sultan Abdülhamid: (Hatıralarım)*, Selçuk Yayınları, Ankara

ÖZCAN, Azmi, 2007, “Otuzbir Mart Vak'ası”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt XXXIV, İstanbul

ÖZÇELİK, Ayfer, 2001, *Sahibini Arayan Meşrutiyet (Meclis-i Mebusan'ın Açılışı 31 Mart ve 1909 Adana Olayları)*, Tez Yayınları, İstanbul

SONYEL, Salâhi R., 2014, *İngiliz Gizli Belgelerine Göre Adana'da Vuku Bulan Türk-Ermeni Olayları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

TÜRK ANSİKLOPEDİSİ, 1953, “Beyanü'l-Hak”, Cilt VI, *Milli Eğitim Basım Evi*, Ankara

TÜRKGELDİ, A. Fuat, 1984, *Görüüp İştittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

TÜRKMEN, Zekeriya, 1999, *Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması*, İrfan Yayınevi, İstanbul

AKŞİN, Sina, 1994, *Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı*, İmge Yayınları, Ankara

KURŞUN, Zekeriya, 2012, *31 Mart Olayının Arkasındakiler*, Kültür Yayınları, İstanbul

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi
Cilt:III/Sayı:8/Mayıs /2016

ISSN:2148-2292.

Academic Journal of History and Idea
Volume:III/Number: 8/May /2016

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

İlkbahar/ Spring

Makale Başvuru T:... 14/05/2016

Makale Yayına Kabul T..25/05/2016